

Міністерство освіти і науки України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
Кафедра методики позакласної та позашкільної роботи

Тема курсової роботи
«Умови інноваційної діяльності педагогічних працівників
в закладах позашкільної освіти»

Виконала
Приндяк Зоряна Василівна
Екскурсовод печери Кришталева
Тернопільського обласного комунального
центру туризму, краєзнавства, спорту
та екскурсій учнівської молоді

Київ 2022

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	6
1.1. Теоретичний аналіз науково-методичної літератури з питань інноваційної діяльності в закладі позашкільної освіти.....	6
1.2. Перспективний педагогічний досвід і впровадження досягнень педагогічної науки.....	7
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	12
2.1. Організація інноваційної діяльності	12
2.2. Технологічні основи інноваційної діяльності.....	19
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	27

ВСТУП

Позашкільна освіта і виховання як складова системи безперервної освіти України нині перебуває на етапі якісного оновлення, пошуку шляхів розвитку як системи в цілому, так і окремих закладів позашкільної освіти. Постало питання про місце позашкільної освіти в єдиному освітньому просторі, визначення співвідношення її з іншими ланками освіти, перспектив функціонування закладів позашкільної освіти на ринку освітніх послуг. І головне – якими мають бути пріоритетні ідеї змісту позашкільної освіти, діяльності закладу позашкільної освіти.

Вимоги часу спричинили необхідність розробки нових концепцій позашкільного навчання та виховання з урахуванням прогресивних тенденцій розвитку освіти: її демократизації та гуманізації. Визнання цінності кожної дитини як особистості, її права на свободу, виявлення та реалізацію своїх здібностей, утвердження права кожного «бути собою» - на це спрямовані принципи гуманізації та демократизації освітнього процесу.

Ідеалом виховання на сучасному етапі в Україні виступає різнобічно та гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку і самовдосконалення.

Сьогодні сформоване соціальне замовлення на ефективні виховні системи й технології. Зростає увага до виховання засобами туристсько-краєзнавчої і туристсько-спортивної роботи. Створюються реальні умови для прояву творчих здібностей молодих людей.

Найбільш вагомий внесок у розроблення методологічних, науково-теоретичних засад освітнього процесу в системі позашкільної освіти зробили В.В. Вербицький, Г.П. Пустовіт, Т.І. Сущенко.

Аналіз проблеми дослідження у цілому свідчить про недостатнє розроблення теоретико-прикладних засад організаційного, функціонально-цільового та управлінського аспектів діяльності закладів позашкільної роботосвіти. Виникає протиріччя між суспільними вимогами, детермінованими

необхідністю якісної перебудови діяльності закладів позашкільної освіти та реальними умовами їх діяльності.

Педагогічна інноватика - це сфера науки, яка вивчає процеси розвитку навчальних закладів, що пов'язані зі створенням нової практики освіти. Розвиток педагогічної інноватики в Україні пов'язаний насамперед із масовим громадсько - педагогічним рухом, з виникненням протиріччя між потребою у швидкому розвитку закладів позашкільної освіти і невмінням педагогів її реалізувати. Зріс масовий характер застосування нового. У зв'язку з цим загострюється потреба в новому знанні, в осмисленні нових понять «новація», «нововведення», «інновація», «інноваційний процес» та ін., а також актуалізується проблема формування і теоретичної та практичної готовності педагогічних працівників до інноваційної діяльності.

Актуальність та недостатнє дослідження проблеми обумовили вибір теми роботи.

Об'єкт дослідження – організація інноваційної діяльності в закладі позашкільної освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять положення теорії і методики позашкільного освітнього процесу (В.В. Вербицький, Г.П. Пустовіт, О.О. Сухомлинська, Т. І. Сущенко).

Відповідно до мети було застосовано комплекс методів дослідження:

теоретичного рівня: проблемно-цільовий, історико-педагогічний аналіз наукової літератури з теми дослідження, методи систематизації, узагальнення та алгоритмізації здобутої інформації, розкриття специфіки закладу позашкільної освіти як відкритої соціальної системи;

емпіричного рівня: діагностичні (спостереження), праксиметричні (аналіз передового досвіду роботи, аналіз документації закладу, аналіз результатів діяльності).

Наукова новизна та теоретичне значення роботи полягає в тому, що здійснено системний розгляд інноваційної діяльності закладу позашкільної освіти.

Мета дослідження:

- підвищити рівень теоретичних і практичних знань з обраної теми;
- систематизувати та поглибити теоретичні і практичні знання з обраної теми;
- удосконалити досвід самостійної творчої роботи;
- вивчити, описати та творчо осмислити умови інноваційної діяльності педагогічних працівників Тернопільського обласного комунального центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді з основних напрямків туризму і краєзнавства.

Завдання дослідження – здійснити аналіз інноваційної діяльності в центрі туризму.

Методологічною основою дослідження є філософські положення теорії наукового пізнання; принципи всезагального розвитку предметів і явищ матеріального світу; методологічний принцип взаємозв'язку теоретичного й емпіричного в науковому пізнанні освітньо-педагогічної дійсності; провідні положення щодо розвитку національної системи освіти, зазначені в Законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПИТАНЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Великий вплив на розробку теорії позашкільної освіти мала «Енциклопедія позашкільної освіти» професора Є.М. Мединського, яка побачила світ у 1923 році. Вона була одним з фундаментальних досліджень, яке мало теоретико-методологічний характер. Є.М. Мединський підійшов до визначення мети і змісту позашкільної освіти, визначаючи її як безперервний процес, який супроводжує розвиток і формування особистості протягом всього життя людини.

В радянський період розвитку позашкільної освіти були закладені основи теорії соціального виховання, теорії, яка на думку А. С. Макаренка, виходила з того, що людина не виховується частинами.

В працях М.М. Поташника освіта не зводиться тільки до навчання і розглядається в прогресивній особистісно-орієнтованій парадигмі. Принципово новою є ідея ціннісного погляду на якість освіти.

Окремим аспектам теорії позашкільного педагогічного процесу присвятили свої роботи В.В. Бєлова, М.М. Грищенко, К.Г. Демкати́й, М.Б. Демкати́й, М. Б. Коваль, В.О. Онищук, І.Н. Рябченко, О.Я. Савченко, М.Д. Задерико та ін.

Історичному аналізу становлення та розвитку системи позашкільної освіти присвячені роботи В.Є. Береки, Л.С. Жданової, А.С. Шепілової.

У науково-педагогічній літературі відображені різні напрями дослідження інноваційної діяльності: загальні і специфічні особливості цієї діяльності як творчої розглянуті в роботах Ф.Н. Гоноболіна, В.І. Загвязінській, В.А. Кан-Каліка, А.К. Маркової, Н.Д. Никандрова, Н.Р. Юсуфбекова; з точки зору вивчення педагогічних здобутків і поширення перспективного досвіду інноваційна діяльність вчителя досліджується Ю.К. Бабанским, М.М. Поташником; особливості інноваційних явищ у сучасній системі освіти

розглянуто М.С. Бургін, В. Кларін, С.Д. Поляковим, Л.С. Подимове, А.В. Хутірським.

В.В. Вербицький дослідив проблеми розвитку позашкільної освіти в Україні. Ним виявлено закономірності та організаційно-дидактичні особливості розвитку позашкільної освіти, тенденції формування змісту позашкільної освіти в різні історичні періоди в контексті суспільно-політичних та соціокультурних умов, а також обґрунтовано шляхи творчого використання прогресивних ідей історичного досвіду в сучасних умовах. В.В. Вербицьким розкрито особливості та узагальнено процес розвитку організаційно-дидактичних форм і змісту позашкільної освіти в різні історичні періоди. Обґрунтовано шляхи творчого використання прогресивних ідей національного досвіду діяльності позашкільних установ, котрі сприяли розвитку позашкільної освіти у сучасних умовах реформування української освітньої системи.

Т.І. Сущенко дослідила питання позашкільної педагогіки, конкретні завдання виховної діяльності закладів позашкільної освіти, розробки загальної стратегії позашкільного виховання, вивчила його теоретичні основи. Т.І. Сущенко привертає увагу педагогів до особливої ролі закладів позашкільної освіти у суспільному житті.

1.2. ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД І ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСЯГНЕНЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Педагогічний досвід — джерело розвитку педагогічної науки, підґрунтя зростання професіоналізму, майстерності педагогів-практиків. Його постійне вивчення, осмислення, оновлення зумовлене змінами парадигм освіти, концепцій навчання й виховання, форм і методів практичної діяльності педагогів. Педагогічний досвід — сукупність знань, умінь і навичок, набутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег.

Педагогічний досвід передусім знаходить своє втілення в технології освітнього процесу. За поширеністю, охопленістю педагогічного середовища його поділяють на передовий і масовий.

Передовий педагогічний досвід постає як ідеалізація реального педагогічного процесу завдяки абстрагуванню від випадкових, неістотних елементів і конкретних умов педагогічної діяльності й виділення в ньому провідної педагогічної ідеї чи методичної системи, які зумовлюють високу ефективність освітньої діяльності. Він збагачує практику навчання й виховання, сприяючи розвитку педагогічної думки, будучи найнадійнішим критерієм істинності вироблених педагогікою теоретичних положень, принципів, правил, методів, форм навчання й виховання.

Йому властива історична обмеженість, оскільки на кожному новому етапі з розширенням матеріальних, методичних, кадрових можливостей закладів позашкільної освіти виникають нові вимоги до педагогічної діяльності. Водночас йому властиві й певні постійні елементи. У формуванні та поширенні його велике значення має позиція педагога.

Різновидами передового педагогічного досвіду є новаторський і дослідницький. Новаторському педагогічному досвіду властиві оригінальність, новизна, емпіричний характер практичної діяльності.

В основі його — педагогічне новаторство — діяльність педагогів, спрямована на поліпшення, раціоналізацію процесу навчання й виховання. Діяльність новаторів стосується завдань, методів і прийомів навчання, форм організації освітнього процесу.

Кожній історичній добі притаманні відповідні особливості педагогічного новаторства, які залежать і від національних традицій, ментальності народу. Найбільш значущого масштабу вони досягли наприкінці XIX — початку XX ст. у Німеччині, Франції, США, характеризуючись яскраво вираженою творчою зорієнтованістю і нестандартністю підходів до навчання й виховання.

Педагогіка вільного виховання — одна з найзагальніших концепцій, яка набула поширення в Європі завдяки діяльності Елени Кей (1849—1926) —

шведської письменниці та громадського діяча. Вона висунула ідею самонавчання і самовиховання, за якої дітей треба виховувати спеціально, надавати можливість поступово виховуватися й розвивати свої здібності самим. Головне завдання вихователя — допомагати дитині в цьому, не нав'язуючи своїх думок і вимог.

Теорію «громадянського виховання» і «трудової школи» сформулював німецький педагог Георг Кершенштейнер (1854—1932). Він вважав, що головне завдання школи — «громадянське виховання», тобто виховання у душі беззастережної слухняності, відданості державі. Для цього він мусить оволодіти професією як засобом служіння державі, вбачати в цьому мету свого життя.

Педагогіка прагматизму (педагогіка дії) була поширеною в США та Англії, заснована американським філософом і педагогом Джоном Дьюї (1859—1952). Його погляди будувались на твердженнях, згідно з якими різні види людської діяльності — це інструменти, створені для розв'язання індивідуальних і соціальних проблем. Істина має визначатися її практичною ефективністю й корисністю. Тому необхідно заснувати школу на принципах практичної підготовки, яка б забезпечувала вияв особистої активності й індивідуальності учнів.

«Метод проектів», розроблений французьким педагогом і мислителем Селістеном Френе (1896—1966), передбачав організацію навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань - проектів. Немає традиційного вчителя, бо навчають самі форми організації загальної справи, які проектуються педагогом разом зі школярами.

Нові концепції виховання й навчання пропонували способи педагогічного розв'язання проблеми людини та її ставлення до суспільства, природи, культури й пізнання. Деякі з них реалізувалися на практиці у формі авторських шкіл. Так виникли «Бадьоре життя» С. Шацького, «Технологія вільної праці» С. Френе, «Вальдорфська школа» Р. Штейнера, «Наш дім» та «Дім сиріт» Я. Корчака та ін.

В Україні протягом ХХ ст. педагогічне новаторство розвивалося у руслі педагогічних пошуків, на які могла зважитися радянська педагогіка.

Серед них найчастіше були окреслені концепція гуманістичної педагогіки (В. Сухомлинський), ідея творчого педагогічного колективу, що визріла в лоні традицій колективної педагогіки А. Макаренка, В. Сороки-Росинського.

Пізніше заявили про себе новаторські ідеї, що розвивалися в контексті теорії та методики навчання й виховання (Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, С. Лисенкова, Є. Ільїн, Б. Нікітін та ін.). Вони практично довели, що за певних обставин можливе різке підвищення ефективності різних ланок педагогічного процесу. Однак їх діяльність неоднозначно була оцінена як науковцями, так і працівниками системи народної освіти. У 70-ті - 80-ті роки увагу педагогічної громадськості привернула концепція «авторської школи» (М. Щетинін, О. Тубельський, Н. Гузик та ін.), в основу якої покладено нові творчі принципи організації навчання й виховання.

Однак справжнє педагогічне новаторство не набуло значного поширення і, попри певні спроби аналізу та узагальнення, воно не стало цілісною науковою системою.

Дослідницькому досвіду властиве вдосконалення форм, методів, засобів навчання й виховання на основі їх теоретичного аналізу, узагальнення, творчого використання. Відбувається це у процесі щоденних спостережень за роботою педагогів-новаторів, на нарадах, семінарах-практикумах, конференціях тощо.

Інноваційна поведінка і креативність (творчість) педагога формуються під впливом середовища. Воно повинно мати високий ступінь невизначеності і потенційну багатоваріантність (багатство можливостей). Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів; багатоваріантність забезпечує можливість їх знаходження. Крім того, середовище повинно містити зразки креативної поведінки та її результати.

Виділяють критерії готовності до інноваційної діяльності: усвідомлення необхідності інноваційної діяльності; готовність до творчої діяльності щодо нововведень у закладі позашкільної освіти; впевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення в закладі позашкільної освіти, принесуть результат;

узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю; готовність до подолання творчих невдач; органічність інноваційної діяльності, фахової та особистісної культури; рівень технологічної готовності до інноваційної діяльності; позитивне сприйняття свого минулого досвіду і вплив інноваційної діяльності на фахову самостійність; здатність до фахової рефлексії.

Суттєво впливає на цей процес впровадження педагогічного досвіду, творчий пошук, морально-психологічний клімат, матеріально-технічні, санітарно-гігієнічні та естетичні умови праці. В організації творчої діяльності важливим є вибір актуальної та посильної для педагогічного колективу теми, чітке формулювання мети і завдань творчого пошуку як усього колективу, так і кожного педагога зокрема, оптимальний розподіл і кооперація праці. Процес упровадження інновацій доцільно розподілити на основні етапи, врахувавши теоретичну та практичну підготовку педагогів, на підставі всебічного аналізу своєчасно коригувати його зміст, темп та етапи, накреслюючи нові перспективи роботи.

Інноваційна спрямованість роботи педагогів містить і таку складову, як впровадження результатів педагогічних досліджень у практичну діяльність, яке передбачає ознайомлення з ними педагогів, обґрунтування доцільності їх використання.

Для вивчення результатів нових досліджень та поширення передового досвіду створюють групи підготовлених педагогів, творчих керівників освітніх закладів. Потреба в таких групах зумовлена тим, що автор педагогічного нововведення не завжди впевнений у його цінності й перспективності, інколи не має змоги займатися впровадженням своїх ідей. Нововведенням часто не вистачає обґрунтованого, наукового та методичного підтвердження, нерідко вони наштовхуються на опір колег. Спеціальна група кваліфікованих, творчих педагогів бере на себе відповідальність щодо аналізу, корекції досвіду, систематичного відбору нових ідей, технологій, концепцій. Це дає змогу об'єднати зусилля автора педагогічних нововведень із зорієнтованими на інноваційну діяльність педагогами.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інноваційна діяльність педагогів стає сьогодні основним напрямом реалізації модернізаційних реформ в освіті й одним із суттєвих напрямів переходу до моделі інноваційного розвитку України в цілому.

Інноваційна діяльність - це створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичайний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини.

Інноваційне навчання - це такий навчальний процес, що будується як творча взаємодія педагога й здобувачів освіти, котра максимально спрямована на самостійний пошук учнями нових знань, нових пізнавальних орієнтирів високого рівня складності, вироблення загальнолюдських норм та цінностей, оволодіння мистецтвом рефлексії.

Мета інноваційного навчання - розвивати в здобувачів освіти можливості творчо освоювати новий досвід. Основою такого освоєння є цілеспрямоване формування творчого та критичного мислення, досвіду й інструментарію навчально-пошукової діяльності, рольового й імітаційного моделювання, пошуку та визначення власного особистого сенсу й ціннісних відносин.

Продуктами інноваційної діяльності є нововведення (новоутворення, новації), які позитивно змінюють систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються новим чи вдосконаленим змістом освіти, засобами навчання, виховання, освітніми моделями та адекватними їм системами управління, зафіксованими у формах, придатних для апробації, поширення та освоєння.

У педагогічній діяльності нововведення - це комплексний процес створення, поширення та використання нового педагогічного засобу для якісно кращого задоволення вже відомих суспільних потреб, процес його впровадження в

окремому навчальному закладі з метою підвищення результативності освітньої діяльності.

Для забезпечення позитивного результату нововведення має:

- виступати засобом вирішення актуальної для даного закладу проблеми;
- формуватися у цілком конкретних умовах і орієнтуватися на вирішення чітко окреслених педагогічних завдань;
- проходити попередню експериментальну перевірку, яка супроводжується не лише контролем з боку педагогів, а й обов'язково контролем з боку медичних працівників, психологів, соціологів (комплексний експеримент);
- бути технологічно забезпеченим і орієнтованим на прояв індивідуальних якостей, професійних умінь і навичок педагогів.

Співвідношення між поняттями «нововведення» й «інновація» полягає в тому, що нововведення (новація) - це засіб (новий метод, методика, технологія, програма та ін.), а інновація - це процес освоєння цього засобу.

У цілому під інноваційним процесом розуміють комплексну діяльність зі створення (розробки), засвоєння, використання та поширення нововведень.

До основних характеристик нововведень можна віднести:

- відносність новизни будь-якого засобу як в особистому, так і в історичному аспектах (те, що нове для одного педагога, може бути не новим для іншого);
- конкретно-історичний характер новизни (народжуючись у певний час, прогресивно вирішуючи завдання конкретно-історичного етапу, новація може швидко стати нормою, загальноприйнятою масовою практикою або застаріти, стати надалі гальмом розвитку);
- наявність попередньо сформованих умов для потреби в запровадженні нововведень;
- суперечливий характер взаємодії нововведення «нормою».

Новизна того чи того засобу (нововведення) може бути:

- абсолютною-принципово невідоме нововведення, відсутність аналогів та прототипів;

- відносною-місцева, часткова, умовна новизна;
- Псевдоновизна - прожектерство, прагнення зробити не стільки краще, скільки по-іншому;
- винахідницькі дрібниці.

Часткова новизна полягає в оновленні одного з елементів системи. Система стає новою в якомусь одному плані.

Умовна новизна виникає при незвичному поєднанні раніше відомих елементів.

Місцева новизна - використання новації в нових умовах, хоч ця новація вже застосовувалася на інших об'єктах.

Розрізняють декілька видів структур інноваційного процесу, кожна з яких має свій особливий зміст.

Діяльнісна структура - сукупність таких компонентів, як мотиви - ціль-завдання - форми - методи - результати. Усі названі компоненти діяльності реалізуються в певних умовах, які в саму структуру діяльності не входять, але ігнорування яких паралізує інноваційний процес.

Суб'єктивна структура включає інноваційну діяльність усіх суб'єктів розвитку закладу позашкільної освіти: директора, його заступників, здобувачів освіти, батьків, методистів, експертів, працівників органів управління освіти; враховує функціональне і рольове співвідношення всіх учасників кожного з етапів інноваційного процесу; відображає характер стосунків між суб'єктами інноваційного розвитку навчального закладу.

Рівнева структура відображає у взаємозв'язку інноваційну діяльність на міжнародному, державному, регіональному, районному (міському) і місцевому рівнях. Передбачає цілеспрямовану діяльність керівників з узгодження змісту інновацій, інноваційної політики на кожному рівні.

Змістова структура інноваційного процесу передбачає розробку та засвоєння нововведень у навчанні, вихованні, організації освітнього процесу, в управлінні закладом освіти тощо. У свою чергу, кожний компонент такої структури має свою складну побудову.

Структура життєвого циклу передбачає послідовність етапів, які проходить будь-яке нововведення: виникнення – швидкий ріст - зрілість - освоєння - поширення - проникнення в усі ланки освітнього процесу - тривале використання - вичерпання можливостей застосування в нових сферах - фініш.

Структура генезису інновацій: виникнення - розробка ідеї - практикування - освоєння в практичній роботі - використання.

Управлінська структура передбачає взаємодію чотирьох видів управлінських дій: планування - організація навчальної діяльності - керівництво - контроль. Організаційна структура інноваційного процесу в закладі включає такі етапи: діагностичний - прогностичний - власне організаційний – практичний – узагальнювальний - упроваджувальний.

Одним із важливих завдань сучасної педагогічної інноватики є класифікація нововведень, знання якої дозволяє визначити об'єкти розвитку закладу; виявити різнобічну характеристику нововведення, зрозуміти те спільне, що об'єднує його з іншими, і те особливе, що відрізняє його від інших нововведень; найбільш правильно вибрати те чи те нововведення для практичної реалізації; найкраще розробити технологію освоєння нововведення з урахуванням специфіки.

Поділ нововведень за масштабом (обсягом) перетворень дає змогу виділити:

- часткові - локальні, одиничні, не пов'язані між собою;
- модульні - комплекс часткових, пов'язаних між собою нововведень;
- системні - нововведення, які охоплюють весь навчальний заклад.

Групування нововведень за інноваційним потенціалом дозволяє виділити:

- модифікаційні нововведення, які пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, видозміною, модернізацією засобу (програми, методики, структури, алгоритму, розробки тощо), який має аналоги чи прототипи. Модернізація може спрямовуватись як на технологічний, так і на особистісний бік поновлюваного засобу;
- комбінаторні нововведення передбачають нове конструктивне поєднання елементів раніше відомих методик, які в даному поєднанні ніколи не використовувались;

- радикальні нововведення - це запровадження досягнень психолого - педагогічної науки, які мають об'єктивну новизну.

Основними джерелами інноваційних ідей розвитку закладу позашкільної освіти виступають:

- потреби країни, регіону, району (міста) - соціальне замовлення закладу на випускника;
- директивні та нормативні документи органів влади та управління освіти різних рівнів;
- досягнення та розробки психології, педагогіки, соціології, інших наук про людину;
- власний професійний досвід педагогів, інтуїція, практичне педагогічне мислення;
- аналіз результату і процесу функціонування закладу позашкільної освіти;
- аналіз психолого - педагогічної літератури, періодичних видань.

Практика свідчить, що в педагогічних колективах відпрацьовані дві схеми прийняття рішення про нововведення.

I.

- Формулювання педагогічної проблеми.
- Аналіз педагогічної проблеми.
- Аналіз шляхів вирішення проблеми.
- Вибір шляху вирішення шляхом введення інновації.
- Прогнозування наслідків рішення.
- Апробація.

II.

- Ознайомлення з інновацією (початкова інформація про інновацію).
- Поява інтересу (пошук додаткової інформації про інновацію).
- Оцінка інновації та прийняття рішення про її освоєння.
- Апробація.

Прийнято розрізняти три блоки (розділи) у структурі інноваційних процесів.

Перший блок - блок створення нового в педагогіці. Усе це вивчає педагогічна неологія, у якій систематизуються, узагальнюються та розвиваються наукові, експериментальні й дослідні дані про процес науково-педагогічної творчості, його особливості, головні результати.

Другий блок - блок сприйняття, освоєння й оцінки нового. Готовність педагогічного співтовариства до сприйняття й оцінки нового вивчає педагогічна аксіологія.

Третій блок - блок використання та застосування нового, тобто розробка рекомендацій. У даному розділі вивчаються закономірності та різновиди впровадження, використання і застосування нового. Ці явища вивчає педагогічна праксеологія, важливим завданням якої є розкриття ефективних механізмів застосування педагогічних інновацій, оптимально інноваційної діяльності.

Поняттям «інновація» позначають нововведення, новизну, зміну, введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання та виховання; в організацію спільної діяльності вчителя і учня, вихованця. Інновації самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, перспективного педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів.

Інноваційні процеси є механізмом інтенсивного розвитку педагогіки. Інновації функціонують на рівнях створення, освоєння і втілення. Дослідниками сформульовано ряд законів перебігу інноваційних процесів.

Закон необоротної дестабілізації педагогічного середовища. Сутність його полягає в тому, що будь-який інноваційний процес вносить у педагогічне середовище необоротні зміни. Цілісна система, що існує, починає руйнуватися і потребує деякого часу для створення нової системи на базі нових елементів або асиміляції старої.

Закон обов'язкової реалізації інноваційного процесу.

Будь-який інноваційний процес, в основі якого є педагогічне відкриття, рано чи пізно, стихійно або свідомо повинен реалізуватися. Достатньо пригадати

досвід видатних педагогів - А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, С.Т. Шацького, вчителів - новаторів В.Ф. Шаталова, І.П. Волкова, І.П. Іванова та ін.

Закон стереотипізації педагогічних інновацій.

Будь-яка інновація поступово перетворюється у звичні поняття і дії, отримуючи статус стереотипної.

Ці закони обумовлюють і певні етапи функціонування інновацій. На першому етапі інновація сприймається як чужорідний елемент у педагогіці, часто викликає різку протидію, здається прожекторством. З часом інновація перевіряється практикою, набуває масового визнання. На останньому етапі новий підхід до навчання чи виховання стає відомим і входить до системи освітньої роботи.

Інновації (італ. *innovations* — новина, нововведення) — нові форми організації праці та управління, нові види технологій, які охоплюють не тільки окремі установи та організації, а й різні сфери. Вони є суттєвим діяльним елементом розвитку освіти взагалі, реалізації конкретних завдань у освітньому процесі. Виражаються в тенденціях накопичення і видозміни ініціатив і нововведень в освітньому просторі, спричиняють певні зміни у сфері освіти.

Інновація освіти — цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікацій мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог.

Стрижнем інноваційних процесів в освіті є впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду.

Головною рушійною силою інноваційної діяльності є педагог, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним і під час впровадження і поширення нововведень. Педагог-новатор є носієм конкретних нововведень, їх творцем, модифікатором. Він має широкі можливості і необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконається в ефективності наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити докладну структурування досліджень освітнього

процесу, створювати нові методики. Основна умова такої діяльності — інноваційний потенціал педагога.

Інноваційний потенціал педагога — сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, яка виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Наявність інноваційного потенціалу визначають: творча здатність генерувати нові уявлення та ідеї. Обумовлюється професійною установкою на досягнення пріоритетних завдань освіти; вміннями проектувати і моделювати свої ідеї на практиці. Реалізація інноваційного потенціалу педагога передбачає значну свободу дій і незалежність його у використанні конкретних методик, нове розуміння цінностей освіти, прагнення до змін, моделювання експериментальних систем.

Високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів педагога. На перший план виступає неповторна своєрідність кожної особистості, самооцінка соціокультурного та інтелектуального рівня розвитку; вибір різних форм культурної та наукової, творчої активності.

Відкритість особистості педагога до нового розуміння і сприйняття різних ідей, думок, напрямів, течій. Базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення.

Інноваційна спрямованість роботи вчителів визначається критеріями педагогічних інновацій, до яких належать:

- а) новизна, що дає змогу визначити рівень новизни досвіду. Розрізняють абсолютний, локально - абсолютний, умовний, суб'єктивний рівні новизни;
- б) оптимальність, яка сприяє досягненню високих результатів за найменших витрат часу, фізичних, розумових сил;
- в) результативність та ефективність, що означає певну стійкість позитивних результатів у діяльності вчителя;

г) можливість творчого застосування в масовому досвіді, що передбачає придатність апробованого досвіду для масового впровадження в закладах позашкільної освіти.

Маючи чітке уявлення про зміст та критерії педагогічних інновацій, володіючи методикою їх застосування, педагоги закладу позашкільної освіти послідовно впроваджують їх у свою практику.

2.2. ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Особливу роль у процесі професійного самовдосконалення педагога відіграє його інноваційна діяльність. У зв'язку з цим становлення готовності педагога до неї є найважливішою умовою його професійного розвитку.

Якщо педагогу, що працює в традиційній системі, достатньо володіти педагогічною технікою, тобто системою навчальних умінь, що дозволяють йому здійснювати освітню діяльність на професійному рівні і добиватися більш-менш успішного навчання, то для переходу в інноваційний режим визначальною є готовність педагога до інновацій.

У педагогічній науці інноваційна діяльність розуміється як цілеспрямована педагогічна діяльність, заснована на осмисленні (рефлексії) свого власного практичного досвіду за допомогою порівняння і вивчення, зміни і розвитку освітнього процесу з метою досягнення більш високих результатів, отримання нового знання, якісно іншої педагогічної практики.

До основних функцій інноваційної діяльності відноситься зміна компонентів педагогічного процесу: цілей, змісту освіти, форм, методів, технологій, засобів навчання, системи управління і т.д.

Професійна діяльність педагога неповноцінна, якщо вона будується тільки як відтворення одного разу засвоєних методів роботи, якщо в ній не використовуються об'єктивно існуючі можливості для досягнення більш високих результатів освіти, якщо вона не сприяє розвитку особистості самого педагога. Без творчості немає педагога-майстра.

Звичайно, характер інноваційної діяльності педагога залежить і від існуючих у конкретному навчальному закладі умов, а насамперед від рівня його особистісної готовності до цієї діяльності.

Під готовністю до інноваційної діяльності ми розуміємо сукупність якостей педагога, що визначають його спрямованість на вдосконалення власної педагогічної діяльності і діяльності всього колективу закладу позашкільної освіти, а також його здатність виявляти актуальні проблеми освіти, знаходити і реалізувати ефективні способи їх вирішення.

Інновації можуть бути представлені у вигляді:

- абсолютної новизни (відсутність в даній сфері аналогів і прототипів);
- відносної новизни (внесення деяких змін у наявну практику).

В історичному плані новизна завжди відносна. Вона носить конкретний характер, тобто може виникати раніше свого часу, потім може стати нормою або застаріти. ЮНЕСКО визначає інновації як спробу змінити систему освіти, здійснити свідомо і навмисно поліпшення нинішньої систем. Нововведення не обов'язково є чимось новим, але обов'язково чимсь кращим і може бути продемонстровано саме по собі.

Джерелами інноваційних ідей можуть бути:

- несподівана подія (успіх або провал, як поштовх до розвитку, або розширення діяльності або до постановки проблеми);
- різні невідповідності (між істинними мотивами поведінки дітей, їх запитамі і бажаннями і практичними діями педагога);
- потреби педагогічного процесу (слабкі місця в методиці, пошук нових ідей);
- поява нових освітніх моделей;
- демографічний фактор;
- зміни в цінностях і установках дітей (зміна ставлення дітей до освіти, до значимих цінностей тягне за собою пошук нових форм спілкування і професійної поведінки);

- нові знання (нові концепції, підходи до освіти, конкретні методики і технології).

Відмінні риси інноваційної діяльності педагога:

- новизна в постановці цілей і завдань;
- глибока змістовність;
- оригінальність застосування раніше відомих і використання нових методів вирішення педагогічних завдань;
- розробка нових концепцій, змісту діяльності, педагогічних технологій на основі гуманізації та індивідуалізації освітнього процесу;
- здатність свідомо змінювати і розвивати себе, робити внесок у професію.

Для здійснення інноваційної діяльності педагога можуть об'єднуватися в групи:

- методичні об'єднання за визначеною темою або напрямком діяльності;
- проблемні (творчі) групи, в яких педагоги різних напрямів об'єднуються для певних завдань з організації та здійснення освітнього процесу;
- групи, які розробляють окремі методичні аспекти освітнього процесу.

Головна мета інноваційної діяльності - розвиток педагога як творчої особистості, перемикання його з репродуктивного типу діяльності на самостійний пошук методичних рішень, перетворення педагога в розробника та автора інноваційних методик.

Керівництво інноваційною діяльністю здійснюється в різних формах. Основним принципом керівництва є підтримка педагога різними засобами, як освітніми (педагогічне навчання, консультації, семінари і т.д.), так і матеріальними (різні форми доплат, премій і т.д.) Одним з найбільш важливих моментів є розгортання серед педагогів процесу рефлексії і розуміння щодо власної педагогічної діяльності.

За будь-якої інновації передбачається наявність інноваційно-педагогічної діяльності конкретного педагога. Отже, необхідне створення умов для педагогічної творчості, вдосконалення форм і методів навчання і виховання, необхідне забезпечення варіативності у відборі змісту.

Спостереження показують, що для ефективного забезпечення процесу безперервного професійного розвитку педагога - як викладача-фахівця в предметній області, як педагога-вихователя, як педагога-дослідника, нарешті як педагога-новатора - необхідні принаймні наступні два основні фактори:

1) психологічна готовність педагога до інноваційної діяльності і, як показують наші дослідження, особлива група навичок і вмінь рефлексивно-аналітичного та діяльнісно-практичного порядку;

2) переорієнтація всіх інституціоналізованих форм професійної освіти, підвищення кваліфікації педагога на завдання підтримки його як педагога-професіонала в прагненні до безперервного професійного зростання. Високі досягнення педагога в навчальній діяльності є чинником, що істотно розвиває особистість.

Займаючись інноваційною діяльністю, розвиваючи інноваційну активність, створюючи щось значне, нове, гідне уваги, педагог і сам зростає.

ВИСНОВКИ

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується відходом від тоталітарної уніфікації і стандартизації педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці навчання і виховання. Цей процес не може бути стихійним. Він потребує управління.

Основу інноваційних процесів в освіті складають дві важливі проблеми педагогіки - проблема вивчення, узагальнення і поширення перспективного педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику. Результатом інноваційних процесів слугує використання теоретичних і практичних нововведень, а також таких, що утворюються на межі теорії і практики. Учитель може виступати автором, дослідником, користувачем і пропагандистом нових педагогічних технологій, теорій, концепцій.

Управління інноваційним процесом передбачає аналіз і оцінку введених учителями педагогічних інновацій, створення умов для їх успішної розробки і застосування. Водночас керівники навчального закладу повинні проводити цілеспрямований відбір, оцінку й застосування на практиці досвіду колег, нових ідей, методик, запропонованих наукою.

Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в умовах розвитку освіти спричинена певними обставинами. По-перше, розбудова суверенної держави викликала необхідність докорінної зміни системи освіти, методології і технології організації освітнього процесу у навчальних закладах різного типу. По-друге, виконання соціального замовлення сучасного етапу розбудови нашої держави - особистості, здатної засвоювати й творчо розвивати культуру, потребує постійного пошуку нових організаційних форм, індивідуального підходу до особистості, нових технологій навчання і виховання. В цій ситуації суттєво зростає роль і авторитет педагогічного знання, яке може стати теоретичною базою для нових пошуків, інновацій. По-третє, змінився характер ставлення педагогів до факту засвоєння і застосування педагогічних нововведень. Якщо раніше інноваційна діяльність обмежувалася використанням

рекомендованих зверху нововведень, то сьогодні вона набуває дослідницько-пошукового характеру: педагог обирає нові програми, підручники, використовує нові прийоми і способи педагогічної діяльності.

Заклад позашкільної освіти сьогодні – це широкодоступний заклад освіти, який спрямовує здобувачів освіти на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, а також забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля. Позашкільна освіта та виховання – процес безперервний. Він не має фіксованих термінів завершення і послідовно переходить з одної стадії в іншу (початковий, основний, вищий рівні навчання), від створення умов, сприятливих для творчої діяльності дітей та підлітків, до забезпечення їх співробітництва у творчому процесі та самостійній творчості, яка і формує потребу особистості у подальшому творчому сприйнятті світу.

На сьогодні позашкільна освіта є невід’ємною частиною системи освіти і визнається як владою, так і громадськістю як необхідна складова розвитку особистості дитини, її громадянського становлення і професійного вибору. Мета діяльності закладів позашкільної освіти – розвиток творчого потенціалу дитини, розкриття здібностей та обдарувань вихованців, задоволення їх інтересів, духовних запитів та потреб у професійному визначенні.

Законодавчою основою забезпечення права кожного молодого громадянина на здобуття позашкільної освіти в Україні є Основний Закон демократичної держави – Конституція України. Зокрема, статтею 53 передбачено забезпечення доступності позашкільної освіти, її розвиток, а статтею 54 закріплено право громадян на свободу творчості, захист інтелектуальної власності. В статтях 29, 38, 39 Закону України «Про освіту» визначено структуру освіти України і позашкільну освіту як її невід’ємну складову.

Основні напрямки державної політики у сфері позашкільної освіти є вирішальними у діяльності педагогічного колективу Тернопільського обласного комунального центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, який працює на забезпечення потреб особистості дитини у творчій

самореалізації засобами туризму і краєзнавства, в інтелектуальному, духовному і фізичному розвитку.

Головними напрямками діяльності центру є інформаційно-методична, організаційно-масова, навчально-виховна робота, навчально-тренувальна, спортивна робота, робота з розвитку науково-дослідницької, експериментальної діяльності з історії, екології, географії, археології, туризму і краєзнавства. Тернопільський обласний комунальний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді спрямовує велику увагу на пошуково-краєзнавчу роботу, вивчення рідного краю, його історії, традицій і звичаїв українського народу за напрямками Руху учнівської молоді України «Моя земля – земля моїх батьків». Розроблено туристські і екскурсійні маршрути для учнівської молоді по всіх районах Тернопільської області.

Педагогічний колектив Тернопільського обласного комунального центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді працює над проблемою розвитку особистості дитини в умовах позашкільного закладу засобами туризму і краєзнавства.

Тернопільський обласний комунальний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді став організаційно-методичним центром розвитку та вдосконалення ланки безперервної освіти України; ним здійснюються координуючі, інформаційно-організаційні, методичні функції підтримки розвитку позашкільної освіти та виховання в Тернопільській області. Забезпечується сучасна якість, доступність та ефективність позашкільної освіти на основі збереження найкращих традицій навчання та виховання за туристсько-краєзнавчим напрямом діяльності.

На сучасному етапі розвитку системи позашкільної освіти важливим є збереження безоплатності позашкільної освіти, рівного доступу дітей до закладів позашкільної освіти; розробка навчальних програм гурткової роботи нового покоління; розвиток методичної служби; виділення коштів з бюджету на придбання обладнання, туристського спорядження.

Провідною ідеєю досвіду Тернопільського обласного комунального центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді є демократизація та гуманізація позашкільної освіти. Критерій гуманності й демократичності освіти – це ступінь здатності стимулювати потребу до самовдосконалення. Проведення педагогічного процесу на демократичних засадах означає свободу дій і вибору всіх учасників педагогічного процесу.

Мета – покращання діяльності закладів позашкільної освіти з питань розвитку туристсько-краєзнавчої роботи. Заклади позашкільної освіти мають будувати свою діяльність таким чином, щоб якнайширше ознайомлювати здобувачів освіти з історією та географією рідного краю, народними ремеслами, традиціями, обрядами, створювати всі умови для розвитку спортивної майстерності. В них має панувати творча атмосфера, зростати їх популярність серед дітей та юнацтва. Треба привернути до активного туризму широкі кола підлітків і молоді, підняти престижність туризму як сучасного виду здорового і цивілізованого дозвілля.

Отже, інноваційна педагогічна діяльність є основою оновлення закладів позашкільної освіти, чинником розвитку освітніх систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Биковська О. Позашкільна освіта: сучасні теоретико-методичні основи/Олена Биковська//Освіта. – 2016. – 17-24 серпня 2016 року (№34/35(5728/5729)). – с. 4-6.
2. Гнездилова О.М. Психологічні аспекти інноваційної діяльності педагога / / Психологічна наука і освіта. - 2006. - № 4. - С. 61-65.
3. Гуров В. Інноваційна діяльність педагога // Додаткова освіта і виховання. - 2008. - № 2. - С. 9-15.
4. Конституція України: станом на 28 червня 2015 року: відповідає офіц.. текстіві. – Харків: Право, 2015. – 68 с.
5. Ляхоцька Л. Л. Методичні рекомендації щодо виконання атестаційних робіт слухачами курсів підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання. – К.: ЦППО, 2005. – 20 с.
6. Науково-педагогічна спадщина Антона Макаренка у практиці сучасних освітніх закладів: тези Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 125-й річниці від дня народження Антона Семеновича Макаренка, Херсон: Олді-плюс, 2013. – 306 с.
7. Положення про позашкільний навчальний заклад, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. №433.
8. Положення про центр, будинок, клуб, бюро туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді, станцію юних туристів, затверджено наказом МОН України від 19.12.2002 р. №730.
9. Про позашкільну освіту: закон України за станом на 9 січня 2014 року: офіц.. вид. – Київ: Парламент. вид-во, 2014. – 26 с.
10. Разіна Н.А. Професійно-особистісний розвиток педагога в умовах інноваційної діяльності освітнього закладу / / Сучасні наукомісткі технології. - 2008. - № 1. - с. 14.
11. Системи освіти світу/упоряд. І. Майданюк. – Київ: Шкільний світ, 2016. – 200с.

12. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1996. – 144 с.